

Open access – otevřený přístup k vědeckým informacím.

Úvod do problematiky

Miroslav Bartošek, ÚVT MU

Stále větší množství akademických a vědecko-výzkumných institucí po celém světě zveřejňuje intelektuální produkci svých členů v režimu *otevřeného přístupu* (Open Access – OA), čili volně a bezplatně komukoliv na internetu. Důvody pro to jsou různé. Na jedné straně stojí pohnutí odvolávající se na sociálně zodpovědné chování institucí. Slušná akademická instituce usiluje o to, aby plody ducha jejích členů byly dostupné v co nejširší možné míře a bez zbytečných bariér každému zájemci; notabene jde-li o instituci placenou z veřejných prostředků. Dalším z hnacích motorů je snaha podpořit úsilí o nápravu současného nevyhovujícího modelu vědecké komunikace trpícího řadou neduhů. Mezi ty nejpalčivější, ne však jediné, patří dlouhé lhůty při publikování v prestižních tištěných časopisech a dramaticky se zvyšující počty a ceny vědeckých časopisů, zejména pak u velkých vydavatelů, kteří ve značné míře monopolizovali trh vědeckých publikací. Důležité jsou však i pragmatické důvody spočívající v širším zviditelnění instituce ve vědeckém světě a v lepším citačním ohlasu odborných prací členů takto „osvícené“ instituce.

Přechod do otevřeného přístupu v institucionálním měřítku není však zrovna snadná záležitost. Tou relativně nejméně problémovou částí je vlastní technické řešení a technologická podpora. Podstatně složitější je řešení politických otázek, autorsko-právních aspektů, financování a organizace celého procesu tak, aby znamenal skutečný přínos jak pro mezinárodní odbornou komunitu, tak i pro jednotlivé členy příslušné instituce. Mezi klíčové „politické“ otázky patří rozhodnutí, zda vůbec, jakou formou a v jakém rozsahu se má instituce do OA zapojit, a následně jaká má být míra povinnosti či dobrovolnosti jejích členů předávat své práce do otevřeného přístupu. Pod autorsko-právní problematiku zase spadají nelehké otázky typu, v jaké formě a za jakých podmínek je autor oprávněn nabídnout do OA svůj článek publikovaný v recenzovaném (komerčním) časopise. Organizační aspekty zahr-

nují rozdělení rolí a zodpovědností řešitelů, stanovení postupů uvnitř instituce, podporu akademikům při zveřejňování jejich prací v OA a další. Je zřejmé, že celkově jde o natolik významnou změnu v zavedených výzkumných a publikačních zvyklostech dané instituce, že se nedá provést bez silné podpory od vedení instituce i od významné části její akademické obce.

Akademické instituce v ČR se zatím do tohoto procesu výrazněji nezapojily. Jedním z důvodů může být i nižší míra povědomí o iniciativě otevřeného přístupu – jejím smyslu, cílech, postupech a přínosech. Článek si proto klade za cíl přispět k osvětě v této oblasti a napomoci diskusi o možnostech širšího zapojení české akademické komunity. Mimo jiné i z toho důvodu, že zpřístupnění výsledků vědeckého výzkumu se stále častěji stává závaznou podmínkou poskytovatelů výzkumných grantů jak na národní tak i celoevropské úrovni.

1 Východiska: BBB-iniciativy

Cílem hnutí otevřeného přístupu je využít možností globální elektronické komunikace (internetu) k prosazení nové, efektivní, rychlé a bezplatné výměny vědeckých poznatků, a tím vytvořit alternativu k tradičnímu modelu vědeckého publikování. Přestože principy OA jsou rozvíjeny již delší dobu, formální vymezení a východiska poskytly především tři události z počátku tohoto století označované někdy souhrnně jako tzv. *BBB-iniciativy*: Budapešťská iniciativa, Prohlášení z Bethesdy a Berlínská deklarace.

Budapešťská iniciativa (Budapest Open Access Initiative – BOAI) [1] vznikla na setkání členů Open Society Institute (podporovaném Sorosovou nadací) v únoru 2002 v Budapešti. Vymezuje základní principy, zdůvodnění, strategie a postupy uplatňované při prosazování otevřeného přístupu k vědeckým informacím a vyzývá vědeckou komunitu k širokému zapojení.

Prohlášení z Bethesdy (Bethesda Statement on Open Access Publishing) [2] vzniklo v dubnu 2003 v rámci biomedicínské výzkumné komunity. Jeho cílem bylo podnítit diskusi, jak postupovat při urychleném prosazování zásad otevřeného přístupu k primární vědecké literatuře; současně vymezilo konkrétní kroky nezbytné pro

přechod k OA-publikování pro jednotlivé subjekty ve sféře vědeckého publikování (výzkumné instituce, grantové agentury, knihovny, vydavatele vědeckých časopisů, vědce a učené společnosti).

Berlínská deklarace (Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities) [3] vzešla z konference pořádané společností Maxe Plancka v Berlíně v říjnu 2003. Přihlásila se k předchozím dvěma iniciativám a vyzvala vědce a výzkumné instituce ke změně jejich publikačních návyků ve prospěch publikování v režimu OA. K dnešnímu dni podepsalo tuto deklaraci a zavázalo se tak podporovat principy OA na 300 významných výzkumných institucí z celého světa. Z České republiky tak učinily dosud jen dvě instituce – Akademie věd ČR a Grantová agentura ČR; obě podepsaly deklaraci v roce 2008.

2 Co je to Open Access

Existuje vícero definicí pojmu otevřený přístup. Základní vymezení poskytl Budapešťská iniciativa [1]:

„Literatura, která by měla být volně dostupná online, je ta, kterou vědci poskytují světu, aniž by za ni očekávali platbu. Primárně tato kategorie zahrnuje recenzované časopisecké články; patří sem ale i nerecenzované preprinty, které vědci mohou chtít nabídnout online pro připomínkování nebo jako upozornění kolegům na důležité výzkumné poznatky. Existuje mnoho stupňů a druhů širšího a snazšího přístupu k takové literatuře. Pojmem „otevřený přístup“ k této literatuře myslíme její volnou dostupnost na veřejném internetu umožňující libovolnému uživateli číst, stahovat, kopírovat, distribuovat, tisknout, prohledávat nebo vytvářet odkazy na plné texty těchto článků, sklízet je pro potřeby indexace, předávat je jako data pro software, nebo používat je k jakýmkoliv jiným legálním účelům bez finančních, právních nebo technických omezení s výjimkou těch, která jsou neoddělitelnou součástí získání přístupu k internetu samotnému. Jediným omezením na reprodukci a distribuci a jediným uplatněním autorskoprávní ochrany (copyrightu) v této oblasti by mělo být poskytnout autorům kontrolu nad integritou

jejich prací a právo na řádné uznání a uvedení autorství.“

Z výše uvedeného je zřejmé, že hnutí otevřeného přístupu se zaměřuje především na kvalitní vědecké publikace – recenzované články, preprinty, ale i další materiály – a že v něm nejde pouze o bezplatný přístup, ale současně i o možnost neomezeného následného využití (*free availability and unrestricted use*). V praxi je samozřejmě tento ideál ne vždy dosažitelný, takže je často nutné vycházet z konkrétních aktuálních možností a podmínek (např. licenčních podmínek vydavatelů).

Pojem otevřeného přístupu se neustále vyvíjí. Základní vymezení Budapešťské iniciativy je v prohlášeních jiných iniciativ dále rozvíjeno a doplňováno. Například Prohlášení z Bethesda [2] připojuje následující požadavek:

„Úplná verze práce a všech doplňkových materiálů, včetně souhlasu k využití, jsou ihned po prvotním publikování uloženy ve vhodném standardizovaném elektronickém formátu alespoň v jednom on-line repozitáři, který je podporován akademickou institucí, učenou společností, vládní agenturou nebo jinou dobře zavedenou organizací, která usiluje o poskytnutí otevřeného přístupu, neomezenou distribuci, interoperabilitu a dlouhodobou archivaci (pro oblast biomedicíny je takovým repozitářem PubMed Central).“

Je vhodné zdůraznit, že koncepce otevřeného přístupu neusiluje o potírání, rušení či porušování dosud zavedených institutů jako je autorské právo (copyright), recenzní řízení, výdělečné publikování vědecké literatury aj. Je s nimi kompatibilní, hledá však nové efektivnější cesty vědecké komunikace. Základní rozdíl je ten, že účty nehradí čtenář – a proto také finance neslouží jako překážka v přístupu [4].

3 Zlatá a zelená cesta k OA

Existují dvě hlavní cesty k otevřenému publikování, které vytýčila již Budapešťská iniciativa. Je to:

1. publikování v *otevřených časopisech* (tzv. zlatá cesta – gold OA; otevřený přístup k publikacím poskytují vydavatelé);

2. autoarchivace v *otevřených repozitářích* (tzv. zelená cesta – green OA; otevřený přístup k publikovaným pracím poskytují autoři).

Prvotní rozdíl spočívá v tom, že zatímco OA časopisy provádí recenzní řízení, tak OA repozitáře nikoliv. Rozdílů je však více.

3.1 Otevřené časopisy

Otevřené časopisy vychází z tradičního modelu vědeckého publikování prostřednictvím recenzovaných vědeckých časopisů. Umožňují však všem čtenářům okamžitý bezplatný přístup k plným textům článků. Copyright obvykle zůstává autorům, kteří poskytují vydavatelům časopisů (neexkluzivní) licenci k publikaci svého článku, mohou tedy s článkem dál volně nakládat, například ho vložit do některého z otevřených repozitářů. Z hlediska krytí nákladů na publikování a tvorby zisku lze rozdělit OA-časopisy do dvou krajních skupin (mezi nimi existuje velká škála nuancí¹):

Nekomerční časopisy: bezplatné pro čtenáře i autory; náklady na publikování, recenzní řízení, zpřístupnění, archivaci a další výdaje hradí třetí strana (např. vědecká instituce).

Komerční časopisy: bezplatné pro čtenáře; náklady hradí autoři (nebo jejich sponzoři – zaměstnavatelé, grantové agentury aj.), a to platbami za publikování článku. Cena se dnes pohybuje v rozpětí 700 – 3 500 USD za článek podle výše nákladů a prestiže daného časopisu. Některé z komerčních časopisů jsou neziskové (např. PLoS – Public Library of Science), jiné pracují v tradičním výdělečném režimu (např. BioMed Central).

Uvádí se, že v současnosti tvoří otevřené časopisy zhruba 15% ze všech vydávaných recenzovaných vědeckých časopisů; zhruba jde o 4 400 z celkového počtu 25 000 časopisů. Z nich pak méně než polovina využívá obchodní model „platí autor“ (a často i ten je dále „změkčován“ různými úlevami).

¹Z mnoha variant, které se vyskytují mezi těmito dvěma póly, zmiňme alespoň *hybridní OA-časopisy* (obecně jsou dostupné na bázi předplatného, ale některé články z těchto časopisů jsou zařazeny – na základě platby autorů resp. jejich zástupců – do otevřeného přístupu) a *OA-časopisy s pozdrženým přístupem* (umožňují otevřený přístup k článkům až po uplynutí stanovené doby od publikování).

Aktuální přehled kvalitních plně otevřených vědeckých časopisů poskytuje *Adresář otevřených časopisů* <http://www.doaj.org/> (Directory of Open Access Journals – DOAJ). Časopisy jsou členěny podle oborů, a zhruba pro třetinu z nich nabízí adresář i možnost prohledávání na úrovni článků. V době psaní článku obsahoval adresář 4 400 časopisů, z toho 23 časopisů od českých vydavatelů.

3.2 Otevřené repozitáře

Otevřené repozitáře jsou založeny na tom, že autoři samotní poskytují otevřený přístup ke svým pracím tím, že vloží elektronické verze prací do digitálního repozitáře (a to včetně těch prací, které byly publikovány mimo oblast otevřeného přístupu a k nimž mají autoři oprávnění ke zveřejnění). Repozitář tyto práce zpřístupňuje světu a stará se o jejich dlouhodobé uchování. V principu existují tři různá místa, kam mohou autoři své práce vkládat: institucionální repozitáře, předmětové repozitáře, osobní webové stránky.

Institucionální repozitáře: řada univerzit a výzkumných institucí provozuje repozitáře, jejichž prostřednictvím shromažďuje, uchovává a distribuuje svou intelektuální produkci (preprinty či postprinty publikovaných recenzovaných článků, technické zprávy, studentské a vědecké kvalifikační práce atd.). Jako příklad uveďme repozitář Kalifornské univerzity *eScholarship Repository* <http://escholarship.org/>.

Předmětové repozitáře: jsou zaměřeny na určitou konkrétní vědní oblast. Patrně nejznámějším zástupcem je *arXiv.org* <http://arxiv.org>, pokrývající původně oblast fyziky a matematiky, později i computer science a některých dalších přírodních věd. Vznikl již v roce 1991 s cílem shromažďovat a zpřístupňovat elektronické verze prací (e-prints), zejména preprintů časopiseckých a sborníkových článků. Kromě toho, že nabízí volný přístup k obrovskému množství kvalitních dat (v současnosti více než 570 tisíc e-printů), dramaticky zvyšuje rychlost šíření vědeckých poznatků: okamžitě poté, kdy vědec vloží svůj e-print do repozitáře, je dostupný odborné komunitě na celém světě. Z dalších

známých a velkých předmětových repozitářů zmiňme alespoň *PubMed Central* <http://pubmedcentral.nih.gov/> pro oblast biomedicíny a *RePEc* – Research Papers in Economics <http://repec.org/> pro oblast ekonomie.

Osobní stránky: někteří vědci vystavují své práce na vlastních osobních webových stránkách. Problémem ale bývá větší pracnost, menší viditelnost, nízká interoperabilita a krátkodobá životnost takových stránek. Lepším řešením může být vytvoření osobního odborného profilu v rámci některé z trvale udržovaných vědeckých sítí, jako je například ResearchGATE <https://www.researchgate.net/>. Další možností je automatické generování osobních stránek s otevřenými publikacemi jako nadstavba nad institucionálním repozitářem; příkladem je služba *SelectedWorks* v rámci repozitářového systému Bepress (<http://works.bepress.com/>).

V některých zemích existují ještě další možnosti pro autoarchivaci. Například ve Velké Británii existuje volně dostupná služba *the Depot* <http://depot.edina.ac.uk/>, což je vlastně sběrný repozitář pro ty výzkumníky, kteří chtějí zveřejnit své práce v OA, ale jejichž mateřská instituce žádný institucionální OA-repozitář (zatím) neprovozuje. Jakmile instituce svůj repozitář vytvoří, všechny práce jejích členů jsou do něj z Depotu přesunuty.

Podobně jako u zlaté cesty k otevřenému přístupu (publikování v OA-časopisech) tak i u „zelených“ (autoarchivace v OA-repozitářích) jde o zajištění přístup hlavně ke *kvalitní* vědecké literatuře. Primárně jde tedy o články, které prošly nějakou formou kontroly vědecké kvality (nejčastěji v podobě recenzního řízení v časopisech²). Existují ale i specializované repozitáře, které se

²Je vhodné zdůraznit, že různé vědecké obory používají různé formy vědecké komunikace. Zatímco ve většině přírodních věd převažují časopisecké články, v oblasti computer science jsou to spíše články ve sbornících z konferencí a v humanitních vědách zase jiné formy, například kapitoly v monografiích. Různé obory mají také různou tradici a zkušenosti s využíváním e-printů (elektronických verzí vědeckých prací). Dobře navržený repozitář by měl zohledňovat a podporovat zavedené formy komunikace v té- které disciplíně.

zaměřují na jiný druh vědeckých informací; jako příklad mohou posloužit datové OA-repozitáře, které shromažďují a zpřístupňují vědecká data a výsledky experimentů.

Aktuální přehled o dostupných OA-repozitářích lze získat na stránkách ROAR – *Registry of Open Access Repositories* <http://roar.eprints.org> nebo OpenDOAR – *Directory of Open Access Repositories* <http://www.opendoar.org>. Užitečným nástrojem pro ty, kdo se zabývají nastavením vnitřních pravidel upravujících v dané instituci postupy a povinnosti pro vkládání prací do OA-repozitáře, může být služba ROARMAP – *Registry of Open Access Repository Material Archiving Policies* <http://www.eprints.org/openaccess/policysignup/>.

Souběžně s tím, jak vznikaly jednotlivé OA-repozitáře, objevila se i volně dostupná programová řešení pro implementaci institucionálních repozitářů (uvedme alespoň systémy EPrints a DSpace). Následně pak vznikly standardy OAI (Open Archive Initiative), které umožňují sklízet metadata z různých repozitářů a budovat nad nimi globální vyhledávací služby. Díky tomu je možné propojit jednotlivé distribuované OA-repozitáře do jednoho masivního virtuálního digitálního archivu; v něm může čtenář požadovanou práci vyhledat, aniž by věděl, ve kterém konkrétním repozitáři je vlastně fyzicky uložena.

4 Autorská a vydavatelská práva

Klíčovou otázkou pro vkládání publikovaných vědeckých prací do otevřených repozitářů je ošetření autorských a vlastnických práv (copyrightu). Se samotnými právy autorů problém vcelku není – koneckonců jsou to vědci samotní, kteří chtějí dát své práce bezplatně k dispozici a mají zájem na jejich co nejširším zpřístupnění. Míru ochrany svých prací si mohou zvolit volbou vhodné licence *Creative Commons* resp. *Science Commons* (podrobnosti viz článek Lukáše Grubera v tomto čísle Zpravodaje ÚVT MU). Problém je ovšem s právy vydavatelů.

Komerční vydavatelé vědecké literatury tradičně vyžadovali od autorů exkluzivní právo na vydání/zpřístupnění jejich prací. Následně pak nikdo jiný (ani autor samotný) nemohl práci bez

souhlasu vydavatele zveřejnit. Pod tlakem vědecké komunity a hnutí OA začali vydavatelé v posledních letech tuto svou praxi měnit. Pozitivní zprávou je, že dnes již většina vydavatelů vědeckých časopisů (včetně takových gigantů jako je Elsevier či Springer) uplatňuje licenční politiky, které jsou vůči OA-repozitářům mnohem vstřícnější. A to nejen co se týká možnosti vkládat do repozitářů s otevřeným přístupem *preprinty* prací (preprintem se rozumí ta verze práce, kterou autor nabídl vydavateli časopisu; tedy verze, která ještě neprošla recenzním řízením a z něj vyplývajícími úpravami)³.

Podle [5] umožňuje v současnosti 64% vydavatelů, aby autoři zveřejnili v OA-repozitářích i *postprinty* (verze práce po recenzním řízení). Pokud se toto číslo převede na počet časopiseckých titulů, pak to představuje již více než 90% všech recenzovaných vědeckých časopisů!

Je třeba však mít na paměti, že pojem „postprint“ není definován u všech vydavatelů stejně. Jedni tím rozumí verzi práce se všemi obsahovými změnami po recenzním řízení, ale ještě před finálními jazykovými a grafickými úpravami provedenými redakcí časopisu. Jiní rozumí pod tímto pojmem hotovou elektronickou verzi práce vysázenou v designu a stylu daného časopisu. Zatímco v některých případech tak může autor vložit do OA-repozitáře přímo pdf-verzi článku poskytnutou mu vydavatelem, v jiných případech musí vyrobit z finální verze článků svůj vlastní pdf-soubor, který pak teprve může použít pro OA. Jak uvádí [6], v současnosti existuje dokonce více různých licenčních politik, než kolik je vydavatelů (je to dáno tím, že někteří vydavatelé uplatňují vícero politik pro různé jimi vydávané časopisy).

Obrovským pomocníkem, který umožňuje zorientovat se v džungli licenčních politik a zjistit aktuální podmínky, za kterých umožňuje ten který vydavatel vkládat publikované práce do OA-repozitářů, je služba SHERPA/RoMEO <http://www.sherpa.ac.uk/romeo/>. Rozděluje

všechny vydavatele do různobarevných skupin podle volnosti poskytnuté autorům: zelená, modrá, žlutá, bílá. Zatímco zelení vydavatelé povolují zveřejnit v OA všechny verze práce – od preprintu až po finální vydavatelskou pdf-verzi článku, tak bílí vydavatelé na opačném pólu vůbec OA-přístup nepodporují. Aspoň nějakou formu OA podporuje 61% vydavatelů uvedených v databázi (těch bylo v době psaní článku 646). U každého vydavatele je uveden přesný popis jeho licenčních podmínek. Podrobnější popis autorsko-právní problematiky a služby SHERPA/RoMEO podává článek Pavly Rygelové v tomto čísle Zpravodaje ÚVT MU.

5 Podpora OA ze strany grantových agentur a politických orgánů

Stále větší část poskytovatelů dotací na výzkum (grantové agentury, vládní instituce, ale i soukromé nadace) požaduje, aby výsledky jimi podporovaného výzkumu byly *povinně* zpřístupněny v režimu otevřeného přístupu. A jsou dokonce ochotni náklady na otevřené publikování finančně podpořit. Mezi prvními velkými grantovými agenturami, které začaly důsledně vyžadovat otevřený přístup k výsledkům podporovaného výzkumu, byl americký National Institutes of Health (od roku 2005 vyžadoval OA nepovinně, od roku 2007 již povinně). Od té doby počet poskytovatelů výzkumných dotací vyžadujících OA-publikování rychle roste. Jejich přehled (včetně podrobného popisu pravidel jednotlivých agentur) je průběžně aktualizován v rámci služby SHERPA/JULIET <http://www.sherpa.ac.uk/juliet/>.

Významnou událostí v evropském měřítku je pilotní iniciativa Evropské komise „Open Access Pilot in FP7“ [9] vyhlášená v srpnu 2008. Ta požaduje, aby řešitelé zajistili otevřený přístup během 6-12 měsíců od publikování ke všem recenzovaným článkům vzniklým jako výsledek projektů Sedmého rámcového programu EU FP7 2007-2013 v oblastech: Energy, Environment, Health, ICT, e-Infrastructures (6měsíční lhůta) a Science in Society, Socio-economic Sciences and Humanities (12měsíční lhůta). Projekty ve vyjmenovaných oblastech tvoří asi 20% celého rozpočtu na vědu ve FP7. Odhaduje se, že by mohly

³Právo volně (tj. bez souhlasu vydavatele) nakládat s preprintem ostatně měl autor vždy. Jen se někteří vydavatelé v minulosti zdráhali přijmout k publikování práce, které již byly ve formě preprintu zveřejněny.

vygenerovat kolem 100 000 článků [6], které musí být uloženy do institucionálních nebo předmětových OA-repozitářů (pilotní iniciativa podporuje „zelenou cestu“ k OA; vedle toho ale poskytuje EC také možnost refundovat náklady na publikování článků v OA-časopisech). EC rovněž vypsal tendr na vytvoření celoevropského repositáře, kam by mohli vkládat své články autoři, kteří nemají k dispozici odpovídající institucionální nebo předmětový OA-repozitář [10]. Při publikování v časopisech, které neumožňují otevřený přístup, jsou autoři zavázáni vyjednat s vydavatelem takové licenční smlouvy, které jim umožní naplnit požadavky pilotní iniciativy Evropské komise. Řešitelé těchto projektů, které pod pilotní iniciativu nespádají, jsou vyzváni, aby také zvážili možnost publikovat výsledky v režimu otevřeného přístupu. Na základě výsledků pilotní iniciativy FP7 plánuje Evropská komise stanovit politiku otevřeného přístupu pro následující rámcový program FP8.

Iniciativa Evropské komise není ani zdaleka jediná. Podobnou politiku nastavila již dříve Evropská výzkumná rada [11]. Také EUROHORCS – European Heads of Research Councils, který sdružuje většinu hlavních veřejných agentur z 23 evropských zemí, vydal pro své členy doporučení v podobě „minimálního standardu“ pro podporu OA [12]. V něm doporučuje členským organizacím, aby se připojily k Berlínské deklaraci a přijaly doporučení k otevřenému přístupu vydané Evropským poradním výborem pro výzkum EURAB [13].

Podpora otevřenému přístupu v podobě různých iniciativ, deklarací, aliancí, programů, projektů a aktivit po celém světě je obrovská. Není naším cílem podat jejich vyčerpávající přehled – ten lze nalézt jinde, např. v [8]. Stejně tak roste politická podpora, a to i z těch nejvyšších míst. Zmiňme, že již v roce 2004 podepsaly členské země OECD (včetně České republiky) *Deklaraci o přístupu k výzkumným datům z veřejně podporovaného výzkumu*, která přebírá řadu myšlenek OA, a vzaly tak na sebe politický závazek postupovat v souladu s přijatými doporučeními [14].

Z akademického světa připomeňme již jen doporučení Asociace evropských univerzit EUA přijaté v březnu 2008 [15], které doporučuje ve-

dením univerzit iniciovat vytváření institucionálních OA-repozitářů a ustanovení univerzitních postupů, které by vyžadovaly od vědců vkládat své odborné publikace do těchto repositářů.

6 Závěr

Správně zvolený otevřený přístup může přinést výhody všem hráčům v oblasti vědeckého publikování – autorům, čtenářům, knihovnám, univerzitám, grantovým agenturám i běžným občanům.

Přestože má otevřený přístup řadu výhod a stále rostoucí podporu na všech úrovních, neznamená to, že se prosadí sám od sebe. Je nutné, aby všechny subjekty podílející se na procesu tvorby vědeckého poznání a jeho šíření změnily zavedené způsoby chování. Od způsobů publikování a zpřístupňování informací, přes efektivnější procesy pro posuzování vědecké kvality, až po řízení vědy a výzkumu v jednotlivých institucích – včetně nových metod měření výkonnosti a hodnocení jednotlivých vědeckých pracovníků. Současně s tím je však nutná i aktivní podpora jednotlivců. V České republice převládá zatím spíše rezervovaný postoj – jak od akademických pracovníků, tak i vedení institucí. První vlaštovkou se zdá být Akademie věd ČR, která se k hnutí OA oficiálně přihlásila a začala podnikat i první praktické kroky. Přidávají se i univerzity?

Literatura

- [1] BOAI – Budapest Open Access Initiative, 2002. <http://www.soros.org/openaccess/read.shtml>
- [2] Bethesda Statement on Open Access Publishing, 11.4.2003. <http://www.earlham.edu/~peters/fos/bethesda.htm>
- [3] Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities, 2003. <http://oa.mpg.de/openaccess-berlin/berlindeclaration.html>
- [4] Peter Suber. *Open access Overview*. <http://www.earlham.edu/peters/fos/overview.htm>

- [5] DRIVER. Digital Repository Vision for Europe. Open Access Frequently Asked Questions. <http://www.driver-support.eu/faq/oafaq.html>
- [6] Leo Waaijers. *A short overview in international trends in Open Access*. Sborník konference CASLIN 2009 "Institutional Online Repositories and Open Access", ZČU Plzeň, 2009. Online dostupný na <http://www.knihovna.zcu.cz/Caslin/Caslin09.pdf>
- [7] Sherpa. Authors and Open Access. <http://www.sherpa.ac.uk/guidance/authors.html#whatoa>
- [8] Open Access Directory. Compendium of factual lists about open access. http://oad.simmons.edu/oadwiki/Main_Page
- [9] European Commission. *Open Access Pilot in FP7*. <http://ec.europa.eu/research/science-society/index.cfm?fuseaction=public.topic&id=1680>
- [10] Repository supporting FP7. ftp://ftp.cordis.europa.eu/pub/fp7/ict/docs/e-infrastructure/20081216-infoday-morais_en.pdf
- [11] European Research Council. *ERC Scientific Council Guidelines for Open Access*. 17.12.2007. http://erc.europa.eu/pdf/ScC_Guidelines_Open_Access_revised_Dec07_FINAL.pdf
- [12] European Heads of Research Councils. *EUROHORCS' Recommendations on Open Access (OA)*. http://www.eurohorcs.org/SiteCollectionDocuments/EUROHORCS_Recommendations_OpenAccess_200805.pdf
- [13] European Research Advisory Board. *Scientific Publication: Policy on Open Access*. December 2006. http://ec.europa.eu/research/eurab/pdf/eurab_scipub_report_recomm_dec06_en.pdf
- [14] OECD Principles and Guidelines for Access to Research Data from Public Funding. 2007. <http://www.oecd.org/dataoecd/9/61/38500813.pdf>
- [15] Recommendations from the EUA Working Group on Open Access. Dostupné z WWW: http://www.eua.be/fileadmin/user_upload/files/Policy_Positions/Recommendations_Open_Access_adopted_by_the_EUA_Council_on_26th_of_March_2008_final.pdf □